

Wat de rauwe kant van de straat ons leert

Het is vrijdagmiddag laat als thuis de telefoon gaat. Een Leidse inwonerster bekommert zich al een tijd over een meneer die buiten slaapt en maakt zich zorgen. Ze had een matras voor hem geregeld voor in de parkeergarage waar hij sliep en ze zocht hem regelmatig op. Ze dacht dat hij uit Engeland kwam. De laatste dagen oogde hij verward. Hij had al in tijden niet gedoucht maar nu had hij ook zichzelf bevuild. Hij kon ook niet bij een hotel terecht om te douchen, laat staan in de bus of ov. Er was iets nodig ...

Konden wij iets doen of betekenen?

Personen buiten Nederland komen niet in aanmerking voor de reguliere nachtopvang. Hij zou naar een andere stad kunnen met een open opvang, eigenlijk alleen in de grote steden zoals Rotterdam, Den Haag en Amsterdam. Leiden heeft 120.000 inwoners, maar kan zich geen douche veroorloven voor de mensen die buiten de 'regeltjes' of categorieën vallen? Ik ging een rondje bellen in mijn netwerk en deed een oproep op sociale media. Na wat sparren met een collega dachten we aan een kerk die een opvangplek voorbereidde. De op te vangen vluchtelingen waren er nog niet, dus zouden we?

En ja! Via sociale media kwamen er mensen met schone kleding en door de kerk werd nog wat ondergoed gekocht.

Net voor sluitingstijd van De Bakkerij loopt een Afrikaanse dame binnen, in tranen. Ik laat haar met een kop thee en tissues even bijkomen en haar verhaal doen. Ze vertelt dat ze al twee weken van instantie naar instantie gaat en doorverwezen wordt. Vanwege LHBTIQ+-berichten op haar sociale media en haar activisme daarvoor wordt zij, met haar jonge kinderen, hier in Leiden met de dood bedreigd. Ze is tijdelijk in Leiden voor een eenjarige master ... maar wat nu? Als ze teruggaat naar haar land van herkomst wordt ze door de politie opgepakt en binnenkort verloopt haar studentervisum.

Ik leef met haar mee en zie haar verdriet, haar vragen. 'Wat zou je willen?' vraag ik. En samen kijken we naar tijdelijke opvang en vervolgmogelijkheden. Ik zou haar zo graag een kerkgemeenschap gunnen die haar op kon vangen.

Na de eerste dingen in gang gezet te hebben, vertrekt ze, neemt mijn handen in haar handen en zegt: 'You are the first person in those two weeks who actually listened to me.'

< Johannes Wickert, 'Avondmaal van de volkeren', 220x140cm

Voorbeelden van hulpvragen zoals bovenstaande komen wekelijks binnen bij ons diaconaal centrum De Bakkerij in Leiden. In de praktijk weten allerlei instanties, inclusief ziekenhuis, gemeente en politie en tientallen sociale partners ons te vinden als 'laatste redmiddel' of plek van hulp, juist daar waar de voorzieningen van een gemeentelijke overheid of de sociale partners tekortschieten, ontoereikend zijn of niet van toepassing voor bijzondere doelgroepen.

Ik begin bewust mijn verhaal met deze concrete voorbeelden omdat ze 'smoel', gezicht, geven aan de mensen die buiten de boot vallen. Het hebben van een diaconaal centrum in je stad is een laagdrempelig voorportaal, een soort luxe – een plek van presentie en hulp die in een kerk lastiger uit te voeren is. Wij zijn zes dagen per week open en hebben ervaring, expertise en een netwerk opgebouwd die als kerk lastiger, maar niet onmogelijk, voor elkaar te krijgen is.

De mensen die bij ons komen zijn trouwens ook niet allemaal mensen die zich automatisch in een kerk welkom voelen. De kerk met haar populatie van gemiddelde burgers, verzorgd geklede mensen die weten '*hoe het heurt*' is onderdeel van de systeemwereld, de wereld met privileges en macht.

Ons diaconaal centrum positioneert zich meer in de marge van de samenleving, waarin het 'welkom zijn' onze belangrijkste kernwaarde is. Als je het bijbels-theologisch beziet dan zijn de kerken de tempels in Jeruzalem, met hun ongeschreven regels en richtlijnen, en zitten wij als presentiewerkers in dit centrum aan de poort van de stad: voor een ieder die er niet in mag, die onderweg gestrand is of een pleisterplaats nodig heeft. Of zijn we zoals Rachab

met het scharlaken koord om mensen binnen te halen die op een of andere wijze buitengesloten worden, niet gezien worden of gehoord. Niet welkom in de stad.

> *Als presentiewerkers zitten we aan de poort van de stad: voor een ieder die onderweg gestrand is of een pleisterplaats nodig heeft.*

Als predikant zit en beweeg ik me in beide werelden, die van de systeemwereld met haar zichtbare, aanwezige macht en die van de straat en de mensen zonder hoop, de *not-haves*. Ze zijn ooit in hun leven gestruikeld, verward geraakt in een web van problematiek en hulpverlening, of moesten vluchten, zochten naar een plek met schijnbaar betere kans op werk en leven. Ik moet denken aan wat Tim 'S Jongers zegt over de eigenheid van mensen met armoede: 'Het is als een ander land met een andere taal, cultuur en context, zoals China' en mensen in leidinggevende of beleidmakende posities zonder ervaring met armoede, doen alsof ze reisleader in dat exotische land zijn, zonder er ooit geweest te zijn.

Soortgelijk hoor ik van veel diaconieën en kerken de vraag: 'Hoe kom ik in contact met mensen uit deze leefwereld of hoe kunnen we laagdrempelig hulp bieden aan deze groep?' In de kerken uit onze regio Leiden hoor ik dat er vanuit gemeenteleden ook schaamte of angst is om met deze vragen bij een diaconie aan te kloppen. En de gemiddelde kerkgemeenschap zal in mindere mate mensen uit deze leefwereld in hun kerk hebben, migrantenkerken uitgezonderd.

En ook ik gun de mensen die bij ons om hulp vragen een gemeenschap of kerkgemeenschap

die als *familia Dei* elkaar steunt en ondersteunt. Hoe komen deze werelden bij elkaar? Welke bruggen kunnen we slaan, welke vormen kunnen een opening bieden en welke mensen kunnen als 'bruggebouwers' fungeren? Wat als wij, in onze kerken en plekken van zorg, macht en beleid leren van deze verhalen over de rauwe werkelijkheid, deze verhalen delen, de mensen leren kennen, opnemen in onze gemeenschappen en hen zo betere zorg bieden?

> In een gesprek ondervind je hoe rauw en weerbarstig het verhaal van de ander kan zijn.

Het begint bij bewustwording en het leren kennen van de leefwereld van de mensen van de straat, of de rauwe kanten van het leven. De mensen die bij ons diaconaal centrum binnenvallen, vertellen vaak over de rafelige en rauwe kant van het leven. Hoe het misliep, of hoe bestaande voorzieningen tekortschieten. Hoe het soms allemaal net niet lukt en er geen familie of netwerk is. Dat als er problemen zijn of ernstige armoede dit vaak al langer aan de hand is en mensen op den duur steeds meer geïsoleerd raken en geen beroep meer kunnen doen op familie, vrienden of netwerk. En sommige groepen mensen beginnen in Nederland al zonder netwerk, als ze als vluchteling of arbeidsmigrant hierheen komen, of kunnen nergens aanspraak op maken als ongedocumenteerde of dakloze arbeidsmigrant en vallen buiten het sociale vangnet van Nederland.

Tegelijkertijd ondervind je in het gesprek hoe rauw en weerbarstig het verhaal van de ander kan zijn. Meestal een topje van de ijsberg van persoonlijk leed, escalatie aan problemen, hulp

die tekortschoot en wanhoop. Het daarmee uithouden en op je handen blijven zitten, is misschien nog wel het lastigste van het verhaal. Het belangrijke van 'op je handen zitten' is dat je de autonomie en kracht bij de ander laat en in de relatie blijft met hem of haar in plaats van een kortetermijnoplossing die mogelijk tekortschiet.

In dat opzicht ontdekte ik een wijsheid uit de oudtestamentische wetten uit Leviticus en Deuteronomium hoe om te gaan met de armen. Het doel van deze leefregels en wetten was om mensen die door armoede niet mee kunnen doen in de maatschappij, weer volledig deel te laten uitmaken van de gemeenschap. Dat is een cruciaal punt en wellicht nog wel belangrijker dan armoedeverzachting, oplossing of 'goed doen vanuit kerken'. Het relationele aspect, trouw, met elkaar optrekken en op pad gaan en het met elkaar uithouden, is belangrijk om te onderstrepen in het diaconale werk.

Daarnaast maken de wetten in Leviticus duidelijk dat de zorg voor de arme mensen tot een onderdeel van het dagelijks leven en een zaak van iedere Israëliet persoonlijk is. Niet van de specialistische diaconale centra, of diaconie, of voorzieningen in de stad alleen! Nee, van ieder burger, lid van de geloofsgemeenschap.

En dat is deels lastig in een samenleving waarin de bubbels waarin wij leven smaller zijn dan de oude verzuilde samenleving die wij achter ons gelaten hebben. Waar zijn er nog plekken waar we mensen treffen met een andere opleiding, inkomensniveau, milieu, culturele identiteit, gender of seksualiteit? Soms in de kerk, dorpskroeg of voetbalkantine. Maar vaker en op veel plekken niet. Om die reden hebben wij een jongerenproject waarin wij

jongeren in contact brengen met een 'ervaringsdeskundige' die hen vertelt of rondleidt. Mensen met een psychische aandoening, vanuit dak- of thuisloosheid, een vluchteling. Het kan iedereen overkomen en dat opent ook de deur naar eigen verhalen van jongeren waarin ze over hun kwetsbaarheid of dat van een familielid of vriend delen.

Dat soort openhartige gesprekken, ontmoetingen en ontmoetingsplekken zijn hard nodig. En nodigen ons, als mensen met vaak wat meer stevigheid of stabiliteit (de zeven vinkjes van Joris Luyendijk) om ook ons masker af te zetten. In de werkwijze van de presentie zit een interessante wisselwerking en omkering tussen hulpgever en hulpvrager. En dat merk ik ook in mijn diaconale werk en gesprekken. De openhartigheid en kwetsbaarheid van de mens tegenover je doet ook een appèl op je eigen kwetsbaarheid, je breuken en gebrokenheid. En het daarmee uithouden. Niet vluchten, niet verdoven. Werk en privé worden fluïde en lopen soms door elkaar. Soms komen mensen bij mijn gezin thuis eten, soms ontstaan er vriendschappelijke contacten met mensen die we jarenlang opvangen. Anders dan in de tijd dat ik gemeentepredikant was en meer afstand hield.

Met een Afrikaanse alleenstaande moeder stonden we uitgebreid te koken in onze keuken. Ook haar kinderen hadden, net als mijn adoptiekinderen, te maken met hechtingsproblemen. Tijdens het eten barstte de moeder in huilen uit toen duidelijk werd dat ze niet in onze opvang kon blijven. Haar oudste zoon van 11 troostte zijn moeder en nam de rol van 'man in het huishouden' op zich. Na afloop zaten we wat verslagen bij elkaar. Geen 'happy end' – maar de rauwe praktijk van op de vlucht

zijn en complexe gezinsproblematiek. Niet heel veel anders dan in mijn eigen gezin. En dan toch samen eten, samen huilen, soms samen bidden en in de gebrokenheid elkaar vasthouden, het uithouden. Dat is het enige wat je kunt doen.

Het is ongemakkelijk om het verhaal aan te horen van iemand met een complexe hulpvraag zoals hierboven en op je handen te blijven zitten. Het is een oefening in geduld, in uithouden zonder kant-en-klare oplossing. Ook van de mensen die in ons diaconale team werken, vergt dat veel. En met name als zij

> Het is een oefening in geduld, in uithouden, zonder kant-en-klare oplossing.

werken met groepen die stelselmatig op weinig begrip, hulp of omzien kunnen rekenen, zoals bijvoorbeeld ongedocumenteerden. Een van mijn teamleden verzuchtte hoe hopeloos en uitzichtloos het voelde voor de ongedocumenteerden die ze begeleidde in één van onze opvanghuizen. Je vecht voor en met hen mee tegen systemen van uitsluiting, je botst met hen tegen muren en regels op. En je moet blijven vechten en doorgaan terwijl het soms uitzichtloos lijkt.

Het lijkt zo weinig wat je kunt doen, maar ik vertel mijn teamleden en vrijwilligers telkens weer hoe belangrijk het is dat zij naast hen staan, luisteren en meevoelen. Dat deze mensen niet alleen staan, gehoord worden. En dat jij vanuit jouw positie soms net iets meer kunt bereiken door je witte huidskleur, je werk, opleiding of netwerk. Het betekent genoeg

Diaconaal Centrum De Bakkerij in Leiden

De Bakkerij is een oecumenisch diaconaal centrum in Leiden en een plek waar mensen al bijna 600 jaar terecht kunnen voor hulp. In 1400 begon de armenzorg op deze plek met een wekelijkse maaltijd 'De Minnepot' en daarna een armenbakkerij en gaarkeuken.

Inmiddels is De Bakkerij een modern kerkelijke hulpverleningsplek als ook een 'goede doelen verzamelgebouw'. De Bakkerij is niet afhankelijk van gemeentelijke subsidies en is zondag tot en met vrijdag open. Ze werken niet op afspraak, met spreekuren of loketten, maar vanuit de presentiemethode, op een aandachtgerichte en relationele manier.

Door deze werkwijze voorzien ze in die meest menselijke behoefte: aandacht, gezien en gehoord worden.

De Bakkerij maakt geen reclame, is voor de doelgroep nauwelijks online vindbaar, maar op straat is De Bakkerij een bekend begrip, verwijzen politie, daklozenopvang en voorbijgangers ernaar. De Bakkerij is laagdrempelig, benaderbaar en vormt een laatste plek voor noodhulp en overbrugging voor mensen met een hulpvraag. Het is een warme plek waar je welkom bent en waar je allereerst als mens wordt gezien, en waar niet de focus ligt op je gebrek, hulpvraag of nood. 'Kom eerst aan tafel met wat koffie of thee en doe je verhaal.' Daarna pas komt de vraag: 'Wat heb je nodig en waarmee kunnen we je helpen?' Dit houdt de regie bij de bezoeker. Zij hoeven niet aan bepaalde categorieën te voldoen, en worden ook niet benaderd met deelcategorieën van hulp. Zo lopen de werkers een tijdje met iemand op, horen het hele verhaal aan en kijken waar ze een eerste stapje de goede richting in kunnen zetten, zodat de beweging weer de goede kant op gaat.

nemen met kleine momenten, kleine overwinningen, zoals iemand die toch psychologische hulp krijgt. Iemand die toch betaald wordt nadat een opdrachtgever deze zwartwerker niet wilde betalen en dreigde met politie. Of het genoeg is? Uiteindelijk koos het eerder genoemde teamlid toch voor ander werk.

We ontkomen zelf als diaconaal centrum ook niet aan de moeilijke kanten van het leven. Vorig jaar was er in ons centrum een heftig geweldincident waarbij één vrijwilliger aan zijn verwondingen overleed en twee medewerkers ernstig gewond raakten. Het gebeurde in een tijdsbestek van twee minuten. Maar de gevol-

gen waren groot. In de dagen erna zocht ik naar woorden hoe om te gaan met degene die tot deze daad kwam. De kranten en media stonden vol van een dader en zijn achtergrond. Maar als mijn werk me iets geleerd heeft dan is het dat de mens meer is dan de som van zijn daden, soms is hij zelf ook slachtoffer. Het vraagt om een breder beeld en nuance. Hoe ingrijpend en verdrietig, hoeveel pijn het ook doet.

Juist in die pijn en gebrokenheid was het ons kraakhelder dat we als diaconale plek weer open wilden. Want dicht, of met een dicht 'geharnast' hart kunnen we ons werk niet doen. Vanuit ons geloof voelen we ons geroepen om op een andere manier te werken, nabij, gastvrij,

relationeel en met aandacht. En ja, dat maakt ons kwetsbaar. Maar alleen zo kunnen we ons werk doen. Verbonden en werkend vanuit onze missie, dat wat onopgeefbaar voor ons is, om op een relationele manier zorg te dragen voor elkaar en voor de veiligheid. Want ik wil vertrouwen en bouwen op mensen en niet op techniek of poortjes. De beste preventie tegen dit soort incidenten is dat mensen opgevangen, tegengehouden of geholpen worden door hun omgeving. En dat wij als team bij mensen met stress, agressie of irritatie kunnen de-escaleren en van elkaar op aankunnen.

Als diaconale plek kunnen we dat niet alleen. Een samenleving die daar aandacht voor heeft en zorg voor draagt is de beste preventie voor heel veel problematiek. Als ik over mijn werk vertel en over de verhalen van de mensen dan doe ik dat altijd met een bepaald appèl: om actief verbinding te leggen met mensen buiten je bubbel, om in jouw gemeenschap te zoeken naar taal, vormen en manieren om inclusiever en uitnodigender te zijn naar gemarginaliseerden. Of het nu iemand uit de regenboog-gemeenschap is, mensen met een migranten- of allochtone achtergrond, de verschillende politieke kleuren, mensen met armoedeproblematiek, neurodiversiteit, enzovoort. Een zichtbaar inclusieve gemeenschap werkt uitnodigend voor andere mensen uit gemarginaliseerde groepen, heb ik ervaren.

Gemeenteleden die daarin voorbeeldig of ervaringsdeskundige zijn, werken als brug en bruggenbouwer naar nieuwe mensen voor wie het vaak een hele stap is om naar bijvoorbeeld een kerkgemeenschap, buurtplek of sportclub te gaan. Zo werd de kerkgemeente waar ik gemeentepredikant was niet alleen een gemeenschap van 25 nationaliteiten, waaronder zowel

AZC'ers als hoogopgeleide migranten, maar voelden ook transmensen, mensen met een beperking en neurodiversiteit zich thuis. Het werd een plek waar veel doordeweekse inloop-activiteiten ontstonden, waar gemeenteleden hun huis openstelden voor ongedocumenteerden en waar vluchtelingen mantelzorger werden van bejaarde gemeenteleden.

**> Omdat we elkaar nodig hebben.
Het met elkaar tot een veelkleuriger geheel maken. En op elkaar betrokken raken.**

Dit betekende niet dat alles gladjes liep, verre van dat. Maar wel dat als er mensen het met elkaar oneens waren of dingen onbedoeld spaak liepen, we het gesprek erover aangingen. Soms ongemakkelijk en soms verbindend. En aan de koffietafel werd de ene meneer die PVV stemde beste vrienden met een vluchteling. En zo was een oude mevrouw uit de *Bible Belt* de eerste die bij de Nashville-verklaring opkwam voor het homoseksuele echtpaar naast wie ze al jaren in de kerkbank zat; 'Het gaat om mijn vrienden!', zei ze.

Dat zijn voor mij 'sporen van het koninkrijk'. En visioenen waarom ik al prekend en profetisch sprekend de verhalen blijf vertellen van de groep van mensen die bij ons over de drempel komen met de verhalen van de rauwe kant van het leven. Om hun verhalen zichtbaar te maken, om als woordvoerder voor hun recht op te komen en om een tegengeluid en verbinding te brengen van inclusieve gemeenschappen waarin we omzien naar elkaar. Omdat we elkaar nodig hebben. Omdat we het met elkaar tot een mooier geheel, veelkleuriger geheel maken. En op elkaar betrokken raken.

Als ik de verhalen deel op sociale media merk ik dat mensen best bereid zijn om te helpen of solidair zijn. Met een bejaard echtpaar dat in een auto slaapt. Een hoogzwangere ongedocumenteerde op straat. Een dakloze arbeidsmigrant die na een suïcidepoging een douche en een dak boven zijn hoofd nodig had. Maar tegelijkertijd merk ik in mijn stad dat het omgekeerde ook vaak voorkomt. Een dakloze wordt in mijn straat uit een bootje gejaagd waar hij op een natte nacht een droge slaapplek zocht. Kerkmedewerkers die niet willen dat de vluchtelingen die onderdak krijgen in hun kerk langs hun kantoor lopen. Een witte sportclub trekt bij nader inzien hun aanbod tot douchen voor een dakloze in, omdat ze te maken hebben met bezorgde ouders.

Het is belangrijk om dit buitensluiten en onrecht te blijven benoemen. En het ongemak. Ik heb het idee dat we dat in kerken vaak uit de weg gaan. Het is nodig om de vinger op de zere plek te leggen, om in de spiegel te kijken en geconfronteerd te worden met ongemakkelijke zaken, 'the inconvenient truth'. Om je uit te spreken over onrecht, onderdrukking en uitbuiting en solidair te zijn met hen wie dit overkomt. Om, zoals die oude Bijbelse teksten ons al opdroegen mensen in de marge weer volledig deel uit te laten maken van onze gemeenschap en dat dat een zaak van ieder persoonlijk is! Twee laatste voorbeelden:

In een kerk die verbouwd werd vingen we drie maanden een aantal vluchtelingen-gezinnen op. We moesten 24 uur per dag vrijwilligersbegeleiding bieden en na een oproep kwamen er ca 60 vrijwilligers die shifts van acht uur draaiden. Meestal mondde dat uit in met elkaar koken, mee eten, taallessen en spelletjes met de

kinderen aan de keukentafel. Na een paar maanden veranderde er iets in de schoolsituatie van een van de kinderen. En er ontstond een groot tumult bij de vrijwilligersgroep. Wat een onrecht! Dit kan toch niet, wat inhumaan! Hier moeten we tegen in protest komen! Ik glimlachte bij mezelf en dacht 'dit is het begin van solidariteit'.

In ons pand kookt een nieuwe vrijwilligersorganisatie sinds het najaar wekelijks een drieganglunch van overgebleven eten. De groep kokers en snijders begon uit een groep 'yuppen', mensen met een goede baan, universitaire opleiding, expats. Na een voorzichtig begin, waarbij ze de deelnemers (mensen van de rauwe kant van het leven) aan tafel serveerden, adviseerde ik hen: 'Ga er nou bij zitten en ga met elkaar in gesprek!' Dat gebeurde. Gelukkig werden de mensen van bezoeker soms ook vrijwilliger en één meneer zelfs kok! Het betrof een dakloze en werkloze arbeidsmigrant. In een wat lastiger periode met persoonlijke tegenslag deed hij een suïcidepoging. Gelukkig herkende een andere vrijwilliger hem op straat toen hij daar lag en belde de ambulance. Vanwege zijn status als arbeidsmigrant werd hij diezelfde nacht nog uit het ziekenhuis 'geklinkerd'. Het bestuur van de vrijwilligersorganisatie aptte ons in rep en roer. Wat te doen? Konden wij iets? Dit kon toch niet? Wat kunnen wij doen om te helpen?

Dát is waar het in het klein en in het groot in onze samenleving om gaat: ruimte om mee te doen, welkom te zijn, met elkaar optrekken, op weg te gaan en elkaar oprapen als je valt of elkaar ondersteunen als je dreigt te vallen. Moge het zo zijn. <